

CREAȚIE ȘI EVOLUȚIE

Precizarea unei poziții¹

De Christoph Cardinalul Schönborn

1.1 Întrebare cheie: Este lumea plină de sens?

Nimic nu ne privește pe noi toți mai mult decât întrebarea originară a omului referitoare la de unde vine și încotro se îndreaptă, referitoare la sensul vieții. Fiecare om trebuie să și-o pună, dacă vrea ca viața lui să fie într-adevăr una omenească.

Nu se poate găsi un răspuns la această întrebare? De unde poate veni răspunsul? De unde pot fi luate unități de măsură pentru a examina răspunsurile propuse? Cum se poate decide dacă un răspuns ne ajută să ne orientăm corect viața proprie și pe cea a comunității? Altfel spus: De unde să luăm de exemplu criteriile pentru a obține un punct de vedere etic responsabil în ceea ce privește întrebarea aprig discutată a obținerii de celule stem embrionale (= o cercetare care consumă embrioni).

Întrebarea cheie, de care depinde răspunsul, este în fond tema întregii discuții în jurul evoluției: Oare are lumea în care trăim și viața noastră în această lume un sens? Numai ceea ce are un țel are un sens. Fără rațiune nu există orientare, nu există un plan, nu există un „design”.

Cardinalul Ratzinger a spus în cartea de interviuri **Gott und die Welt** (Freiburg/Br. 2000, pag. 119): „Imaginea creștină a lumii este aceea că lumea a luat naștere printr-un proces foarte complicat de evoluție, dar că în fond și la urma urmei ea provine totuși din ‚logos’. În acest sens ea conține în sine rațiune.”

1.2 Știința și religia au ca punte de legătură rațiunea

Este vorba de rațiune, împotriva afirmației purei întâmplări și deci a lipsei de sens. Este vorba de o cugetare aprofundată în ceea ce privește relația dintre știință, rațiune și credință. În toate articolele și exegezele Papei Benedict, ale fostului cardinal Ratzinger, este vorba mereu despre rolul de intermediere pe care îl joacă rațiunea. Adesea conflictul actual este redus la unul între știință și religie. În realitate este vorba în mod hotărâtor de „puntea de legătură” dintre ele, deci de rațiune.

---

¹ Prelegere susținută în Aula Magna a Universității „Babeș-Bolyai” la data de 30 octombrie 2007, cu ocazia decernării titlului de Doctor Honoris Causa. Apud *TABOR, Revista de cultură și spiritualitate românească*, editată de Mitropolia Clujului, Albei, Crișanei și Maramureșului, an I, nr. 10, ianuarie 2008, p. 31-37.

Rațiunea este cea care recunoaște în natură un „design”, un „purpose”, un țel, un plan și un scop, și asta într-o măsură tot mai mare. Cu cât putem ști mai mult, cu cât devin mai cuprinzătoare și mai detaliate cunoștințele despre procesele vieții, cu atât mai mare ar trebui să devină mirarea, după părerea mea, cu atât puțin credibilă devine teoria întâmplării, cu atât mai irațională devine încercarea unora de a reduce toate acestea – cum am spus în **New York Times** – la un „unguided, unplanned process of random variations and natural selection” (adică la un proces neplanificat a unor transformări întâmplătoare și a selecției naturale).

Fr. Stanley Jaki, un benedictin și istoric al științei, a spus odată că este destul de ciudat că există „darwiniști” care își dedică întreaga carieră științifică scopului de a demonstra că nu există scop (**The Road of Science and the Ways to God**, Edinburgh 1978, pag. 281).

A contrazis oare teoria evoluționistă finalitatea și orientarea către un țel? Fr. Jaki spune cu tonul lui tăios și ironic: „Cea mai mare problemă în ceea ce privește această afirmație este următoarea: un proces despre care se presupune că este fără scop, a avut ca rezultat omul, o ființă care face totul cu un scop. Chiar și evoluționiștii neagă un țel cu un alt țel; scopul lor este să încurajeze materialismul, care nu este nicidecum o știință ci o metafizică opusă” (**Non-Darwian Darwinism**, în R. Pascual [ed.], **L’Evolutione: Croce via di scienza, filosofia e teologia**, Roma 2005, pag. 44). „Omne agens agit propter finem”, așa sună un principiu al metafizicii clasice, de la Aristotel până la Thomas (vezi STh II-II, 1, 2; I, 44, 4).

1.3 Întrebarea referitoare la „intelligent design” este complet legitimă

Încă o dată: este legitim și justificat din punct de vedere metodologic ca dintr-un anumit mod de a privi natura să excludem întrebarea „de ce” și căutarea finalității. Este nelegitim și chiar irațional să deducem de aici că n-ar exista finalitate.

Agresivitatea la care se recurge împotriva grupului de cecetători americani care s-a dedicat cercetării „intelligent designului”, nu are nimic în comun cu știința. Se poate critica eventual metodologia aplicată. Însă întrebarea referitoare la originea evidentului „intelligent design” în tot ceea ce este viu, este una complet legitimă, ba chiar una care aparține omului și rațiunii sale. Nu ne putem aștepta ca răspunsul la această întrebare să vină de la cercetarea care lucrează după metode pur științifice, dar ea cade în atribuțiile omului ca ființă, care își pune întrebări, care se miră și care gândește!

Ioachim Illies scrie în legătură cu această diferențiere următoarele: „Științele exacte nu pot demonstra nici că ar exista un scop ordonator în spatele lucrurilor și nici că totul nu ar fi decât

o întâmplare neintenționată. Cu cât biologia progresează mai mult, cu atât ea recunoaște că în domeniul ei de cercetare nu se poate găsi răspunsul la întrebarea referitoare la cauza originară a evoluției” (**Biologie und Menschenbild**, 1975, pag. 19f).

Atunci unde poate fi găsit? Despre acest lucru vrem să ne ocupăm în prelegerea de față. Teza pe care o propun aici, vreau să o ilustrez cu o metaforă, cu o imagine pe care am găsit-o la Joachim Illies: imaginea celor două scări: scara lui Darwin și scara lui Iacob (**Schöpfung oder Evolution. Ein Naturwissenschaftler zur Menschwerdung**, Zürich, 1979, pag. 104). Am ales această imagine pentru a simboliza mișcarea ascendentă a evoluției și mișcarea spiritului creator care coboară de la Dumnezeu. Două direcții și două mișcări, care numai privite simultan permit un fel de viziune de ansamblu. Faptul că cele două mișcări își găsesc mijlocul, sensul și scopul lor interior în Iisus, va mai fi o dată tratat la sfârșit.

1.4 Două moduri de abordare – Două povești

La începutul anilor 70 a avut loc o discuție între Konrad Lorenz, om de știință și laureat al premiului Nobel, și Viktor Frankl, supraviețuitor al lagărelor de concentrare și întemeietor al logoterapiei, discuție despre care Frankl relatează următoarele: „Dacă atât de mulți spun că toată evoluția nu este decât o întâmplare, că este în exclusivitate un rezultat al unor evenimente întâmplătoare fără nici o legătură logică, cum ar fi mutațiile, că nu este vorba de nici o teleologie (orientare spre un țel), atunci totuși trebuie să ne întrebăm dacă acest nivel al biologiei este obligatoriu singurul nivel la care avem voie să vedem realitatea. Nu este oare posibil ca acest nivel al concepției biologice să fie doar un nivel și că mai există și un altul – de exemplu ‚vertical’ față de acesta? Și n-ar fi oare posibil ca în acest al doilea nivel, în acest sistem de coordonate să existe foarte bine o idee, o linie unificatoare între acele puncte care în planul pur orizontal par a exista fără nici o legătură logică (adică întâmplător)? Astfel privit (prin includerea acestui nivel vertical) s-ar putea afla teleologie (conexiune de sens și orientare spre un scop) și în spatele mutațiilor.”

Și Frankl a continuat în discursul său astfel: „Eu nu mă aștept acuma din partea lui Konrad Lorenz ca el să se scufunde imediat în acest domeniu și să spună apoi: Da, desigur, există această orientare spre un scop, există acest sens. Dar mă aștept pe bună dreptate ca el să nu mai afirme cu insistență că în mod obligatoriu există doar punctul de vedere al nivelului pur orizontal. La vremea aceea i-am spus lui Konrad Lorenz: Să știți că dacă ați recunoaște pur și simplu că în principiu este posibil ca – într-un alt plan decât cel biologic – să existe totuși o teleologie, o conexiune de sens, o orientare spre un scop, atunci ați meritat un al doilea premiu Nobel: premiul Nobel pentru înțelepciune. Căci înțelepciunea este știință plus conștientizarea

propriilor granițe” (Viktor E. Frankl, **Altes Ethos – Neues Tabu**, 1974). (Am citat acest dialog dintr-o cărticică, pe care o recomand cu cea mai mare căldură mai ales cititorilor tineri, și care tratează într-un mod excepțional cele mai multe probleme care au constituit tema și în aceste cateheze: Peter Blank, **Alles Zufall? Naive Fragen zur Evolution**, Augsburg, 2006, pag. 75).

Două moduri de abordare – văzute desigur de facto de multe ori ca excluzându-se unul pe altul și în luptă continuă unul cu altul, ajungându-se în SUA până la procese cu un ecou mediatic uriaș. Pentru a vedea mai clar, ar fi poate de ajutor să vorbim nu numai de două puncte de vedere ci și de două povești care sunt povestite foarte des în concurență și excluzându-se una pe alta.

1.5 Darwinismul a devenit o poveste alternativă despre creație

Secole de-a rândul creația a fost povestită ca o poveste despre creație, așa cum este scrisă ea în Biblie. Oamenii înțelegeau că sunt o parte a unei povești mari, care începea cu Adam și Eva, după ce Creatorul pusese bazele prin munca sa de șase zile. Lumea a fost creată în urmă cu aproximativ 6.000 de ani. Chiar și în zilele noastre poporul evreu ține șirul anilor ”de la zidirea lumii”. Conform calendarului evreiesc noi ne aflăm în prezent în anul 5767 de la facerea lumii. Nu este de mirare că această poveste a primit o concurență tot mai puternică o dată cu descoperirea întinderii spațiului extraterestru și a vechimii istoriei pământului. Istoria „științifică” a lumii a luat tot mai mult locul celei biblice și a făcut ca aceasta să devină o poveste mitică. Dar numai după elaborarea și răspândirea poveștii darwinistice despre viață s-a ajuns la situația de concurență acerbă. Darwinismul a devenit o poveste alternativă despre creație care nu mai avea nevoie de nici un creator și care avea față de povestea biblică nimbul foarte atrăgător și orbitor al științificității.

Trebuie să ne fie foarte clar că evoluția este povestită astăzi peste tot ca povestea valabilă. Ea domină ca poveste manualele, mediile, discuțiile și o găsim și în reclame, în caricaturi și așa mai departe. Și ea este povestită cu pretenția că spune adevărul despre ceea ce s-a petrecut în trecut. Povestirii biblice îi rămâne în cel mai bun caz un spațiu îngust în care se poate mișca liberă și poate spune ceva despre sensul vieții omenești. Ceea ce stă scris în primele trei capitole ale Bibliei este, ca poveste, un mit. Iată cum se prezintă astăzi situația spirituală de ansamblu: cine este adeptul unei imagini științifice asupra lumii, pentru acela istoria adevărată este povestea lumii povestită conform modelului evoluționist. Povestea biblică este în cel mai bun caz un mit frumos.

1.6 Istoria biblică și cea științifică sunt povestite în continuare

Însă ambele povești sunt povestite în continuare. Cea biblică la slujbă (de exemplu în noaptea de paști), în orele de religie (de obicei cu dureri la stomac și cu multe atenuări) sau în sala de concerte când se cântă **Creația** lui Haydn. În rest se povestește peste tot povestea „științifică”, chiar și în orele de religie ea este adesea preluată, pentru că așa spune „știința”. Se naște inevitabil întrebarea pe care și-o pun mai ales oamenii tineri, în caz că își mai pun întrebări: care din cele două povești este cea adevărată? De obicei răspunsul este foarte clar: cea științifică! S-ar putea să fie altfel? Că doar este prezentată ca „demonstrată de mult în mod științific”.

Dar atunci cum se explică faptul că de la publicarea operei lui Darwin **Origin of Species** discuțiile nu au conținut nici până în ziua de azi? Oameni, care nu pot fi suspecțai de fundamentalism, au pus și continuă să pună o grămadă de întrebări la adresa „poveștii lui Darwin”. Rămân deschise atât de multe întrebări, încât ne tot mirăm cu ce emfază și cu câtă siguranță de sine este povestită „povestea lui Darwin”.

Cercetarea evolutionistă strict științifică, care poate demonstra progresele înregistrate de ea, este cât se poate de respectabilă ca domeniu de cercetare. Extinderea asupra tuturor domeniilor realității, după formula „totul este evoluție”, nu mai are acoperire științifică. Aici pășim pe tărâmul concepției despre lume, dacă nu chiar pe cel al ideologiei.

„Povestea lui Darwin” determină nu numai concepția despre originea vieții și evoluția acesteia. Ea a determinat și determină în continuare viața socială, marile orientări morale în bioetică, în pedagogie, în știință. Alternativa față de „povestea lui Darwin” nu este creaționismul, așa cum se prezintă adesea, ci coexistența dintre „scara lui Darwin” și „scara lui Iacob”.

Există multe argumente care susțin faptul că viața a evoluat în mod ascendent, într-un proces îndelungat, de la începuturile cele mai simple până la complexitatea omului. Este ceva minunat pătrunderea tot mai profundă în elementele comune de construcție și prin urmare în înrudirea a tot ce înseamnă viață. Dar nu numai că nu este necesar, ci este de-a dreptul aberant și împotriva oricărei rațiuni, să se considere că acest drum grandios al vieții până la om ar fi un proces pur întâmplător. Dacă în fine un astronom, care mai este și preot și teolog, își permite să spună că nici măcar Dumnezeu n-a putut să știe cu siguranță că omul va apărea ca rezultat al evoluției (vezi P. Gorge V. Coyne SJ în „*Der Spiegel*” 52/2000 din 22.12.2000), atunci aberația este completă.

Alternativa la un proces al purei întâmplări nu este determinismul absolut, ci „îmbinarea” dintre autogenerarea ființelor și spiritul creator care le susține și le face posibile. La început a

fost cuvântul și nu întâmplarea. Există întâmplare în sensul lucrului neplanificat, dar acesta nu este marele principiu creator pe care Darwinismul ideologic ar vrea să-l facă din el. În încheiere îmi permit să prezint măcar în câteva cuvinte trei domenii în care iese foarte bine în evidență ce urmări problematice rezultă astăzi în mod direct dintr-o „concepție despre lume” bazată exclusiv pe „scara lui Darwin”.

1.7 1. Neodarwinism și neoliberalism

Într-un interviu apărut într-un ziar austriac („*Die Presse*” din 30 iulie 2005, pag. 8) darwinistul radical și ateistul militant Richard Dawkins spune: „Nici un om serios nu vrea să trăiască într-o societate care funcționează după legile lui Darwin... O societate darwinistă ar fi un stat fascist.” De acord! Dar cum să existe o altă societate mai umană, dacă totul este evoluție? De unde vine libertatea de a se împotrivi „coșmarului darwinist ucigător” (cum a numit Woody Allen viața)?

Omul de știință vienez Ewald Walterskirchen atrage atenția asupra strânsei legături dintre neodarwinism și neoliberalismul economic: „Ambele teorii pornesc de la premiza că numai schimbări/adaptări întâmplătoare prin selecție, respectiv prin concurență, determină procesul de evoluție. Economistul Paul Krugman scrie pe bună dreptate că un manual de microeconomie neoclasică seamănă foarte mult cu o introducere în microbiologie. În Economie este evidentă apropierea față de biologie mai ales în lucrările lui Hayek care este considerat ca unul din părinții neoliberalismului. Friedrich von Hayek, descendentul unei familii de biologi, vorbește în mod explicit de „trierea” prin intermediul pieței. Hayek consideră că din punct de vedere economic este de dorit să existe o rată mare a șomajului – asemănătoare unui excedent de populație în regnul animal – pentru ca selecția naturală să poată acționa. OECD-ul, citadela neoliberalismului, interpretează la rândul său criza economică din Europa pur și simplu ca lipsă de adaptabilitate la șocuri – cam tot așa cum neodarwinistii explică dispariția unor specii de animale. Concluziile de politică economică din aceste raționamente sunt clare: Politică economică nu trebuie decât să creeze condițiile adecvate pentru ca mecanismul de selecție al pieții să poată acționa. În traducere liberă asta ar însemna desființarea modelului social european.” („*Der Standard*”, 16./17.7.2005).

1.8 2. Neodarwinismul și pedagogia fitnessului:

În calitatea mea de „episcop școlar” în cadrul conferinței episcopilor austrieci am putut să-mi exprim de mai multe ori în ultimii ani poziția în legătură cu școala și educația. Grijă principală constă de mai mulți ani înoace în „raționalizarea” educației. Iată câteva considerații:

O paradigmă de bază a educației din zilele noastre este adaptarea din punct de vedere al eficienței – mai ales în ceea ce privește piața muncii. Competențe cheie ca de exemplu mobilitatea și flexibilitatea sunt foarte apreciate, în timp ce principiul de bază al teoriei sociale catolice a fost uitat, și anume: economia există pentru om – și nu invers; parțial uitată a fost și datoria de bază a școlii și educației, și anume de a educa și a forma și în spiritul rezistenței. Trăim într-o epocă în care – slavă domnului – nu este nevoie de eroi, dar se pune problema: Care vor fi marile voci care contrazic cu argumente, dacă fiecare învață de foarte devreme să-și orienteze cursul vieții în funcție de cum bate vântul?

Rămâne nerezolvată problema celor care nu se pot adapta: ei sunt prea lenți, prea puțin șmecheri, prea puțin apti pentru luptele concurențiale, timizi, sperioși, nesiguri ... Ei rămân pe margine, iar în mijloc se află adaptații, cei folositori – ei sunt destinați și aleși să supraviețuiască. Nu se ia însă în considerare faptul că chiar în vremurile schimbării complete, cei care până atunci au fost cel mai bine adaptați devin primele victime.

Rezistența față de un evoluționism ideologic este una din formele actuale de a trăi libertatea și responsabilitatea, chiar dacă acest lucru are prețul său. În renumita sa prelegere ținută la Sorbona în Paris Cardinalul Ratzinger a vorbit despre faptul că, „prin opțiunea sa pentru primatul rațiunii”, creștinătatea înseamnă la ora actuală „emancipare”, adică eliberarea din false raporturi de subordonare (vezi card. J. Ratzinger, **Glaube, Wahrheit, Toleranz. Das Christentum und die Weltreligionen**, Freiburg, 2003, pag. 146).

1.9 3. Lupta pentru etica vieții

Disputa ideologică cu o concepție materialistă despre lume nu este astăzi nicăieri mai acută ca în marele domeniu al bioeticii. Imaginea creștină asupra omului și în special învățătura bisericii catolice se află astăzi adesea singură în lupta de apărare a demnității necondiționate a omului, de la concepere și până la moartea naturală. Biserica catolică persistă neabătută, în ciuda criticilor (uneori masive), în concepția că în natură există ceva ce s-ar putea numi „limba creatorului”, că din această cauză există o ordine a creației cu o moralitate obligatorie, care rămâne firul conducător și în problemele de bioetică.

Este destul de ciudat: ideologia evoluționistă respinge ideea unui Dumnezeu „designer”. Ea respinge ideea unui „intelligent design” în natură. Însă există tot mai multe proiecte în care omul se declară singur ca fiind „designerul” evoluției. Ca, de exemplu, în noua carte a lui Simon Young, **Designer Evolution: A Transhumanist Manifest** (Prometheus, 2006, discutat în *First Things* nr. 164/iunie-iulie 2006, pag. 48 și urm.), în care se susține deschis o etică biologistico-eugenistică.

Cei fără de succes sunt cei care n-au reușit să se „upgradeze” biologic. Învățătura catolică își exprimă îngrijorată opoziția față de fertilizarea in vitro și toate consecințele acesteia, cum ar fi diagnoza de preimplantare care se practică deja, urmările infinite ale „supraproducției” de embrioane, discuția în jurul folosirii acestora pentru extragerea de celule stem, pentru că toate aceste lucruri duc la probleme de mari dimensiuni, la ruperea de zăgazuri etice și, nu în ultimul rând, la noi suferințe umane care se voiau a fi înlăturate.

„Intelligent designul” acestei biotehnologii, care ia în propriile ei mâini evoluția, nu poate să inspire încredere. Desigur că pentru toate aceste depășiri ale granițelor „bioingineriei” se face întotdeauna referire la posibilitățile pozitive de aplicare, cum ar fi vindecarea unor boli, împlinirea dorinței de a avea copii, posibilitatea de a face îmbunătățiri sociale.

Însă atenție: cu timpul, multe dintre aceste „progrese” s-au dovedit a fi problematice. Interesele economice uriașe, care de cele mai multe ori se află în spatele acestor aventuri biotehnologice, împiedică adesea o informare deschisă și cinstită asupra urmărilor negative ale acestor „progrese” (un exemplu îl constituie rezultatele cercetărilor asupra marilor riscuri în cazul fertilizării in vitro, despre care nu se discută mai deloc, cu toate că aceste rezultate sunt disponibile).

1.10 Cuvânt de încheiere

Două cuvinte în încheiere: Primul este și rămâne: recunoștință, adorație și proslăvire. „Dumnezeul meu, cât de mare ești!” Niciicând să nu dispară această uimire. Toată știința pe care am dobândit-o în decursul anilor, chiar dacă nu sunt decât frânturi din frânturile științei, totul nu a făcut decât să-mi sporească uimirea, chiar și lucrurile pe care le-am aflat din știința exactă a evoluției. „Scara lui Darwin” a făcut posibilă, mai ales datorită geneticii, o privire minunată în evoluția vieții, în devenirea ei și în formele ei de manifestare. „Scara lui Iacob” care unește aceste urcușuri și coborâșuri ale vieții cu cerul, cu acțiunea Dumnezeului viu, a logosului Său și a spiritului Său creator, nu înlocuiește eforturile „cățărării” cercetării de-a lungul „scării lui Darwin”. Ea nu ne spune cum a făcut, cum întreține și cum conduce creatorul opera Sa. Ea ne spune însă cu precizie absolută, deci cu o precizie mai mare decât toate teoriile științelor exacte, că totul a fost creat prin cuvântul Său, prin logos, prin Iisus Cristos și pentru acesta din urmă și că spiritul Său, care este iubirea și care plutea deja de la bun început deasupra apelor (Gen. 1,2), străbate tot ceea ce a fost creat dându-i un sens și un țel. Logos și Agape, rațiunea și iubirea sunt elementele din care constă lumea, din care s-a născut și din care va fi desăvârșită. Cu această siguranță merită să trăiești – dar și să mori. Căci ce fel de evoluție ar fi aceea dacă n-ar fi învierea și viața veșnică ultimul ei țel.

În prima sa predică de paști Papa Benedict a spus: „Învierea lui Iisus ... este – dacă ne este permis să folosim limbajul teoriei evoluționiste – cea mai mare mutație, săritura absolut hotărâtoare în ceva cu totul nou, care a avut loc în lunga istorie a vieții și a evoluției sale: o săritură într-o ordine complet nouă care ne privește pe noi și toată istoria... Este o străpungere în istoria ‚evoluției’ și a vieții în general spre o viață viitoare nouă; spre o nouă lume care se împletește cu a noastră de la Iisus încoace, o transformă și o atrage” (Predică din noaptea învierii, 15.4.2006).

Dacă învierea lui Iisus este „cea mai mare mutație”, sau cum spune Papa Benedict în predica sa „explozia iubirii”, care a dizolvat împletitura indisolubilă dintre „moarte și devenire”, atunci putem să spunem și noi: aici este țelul final al „evoluției”. Dacă privim din direcția capătului ei, a împlinirii ei, atunci ni se dezvăluie și sensul ei. Chiar dacă pașii evoluției par a fi fără țel și fără direcție, lungul drum privit din perspectiva Paștelui a avut un sens. Nu „drumul este țelul”, ci învierea este sensul drumului. Vă mulțumesc!